

Bolesław Kumor

Pochodzenie i wykształcenie metropolitów kijowskich grecko-katolickich 1600-1975

Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej 3, 125-138

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Bolesław Kumor

POCHODZENIE I WYKSZTAŁCENIE METROPOLITÓW KIJOWSKICH GRECKO-KATOLICKICH 1600-1795

W wykonaniu postanowień V Soboru Laterańskiego (13 X 1513), dotyczących obsady wyższych godności kościelnych¹, pap. Leon X w bulli *Suprema dispositione* z 5 V 1514 r. wydał kilka norm prawnych dotyczących kwalifikacji kandydatów na biskupstwa². Dalsze przepisy w tej dziedzinie wydał Sobór Trydencki na 24 posiedzeniu w dniu 11 XI 1563 r., kiedy zajął się „normami postępowania przy nominacji biskupów i kardynałów”. Sobór m. in. podkreślił, że „należy się zatroszczyć, by na każdym stopniu godności kościelnych w domu Pańskim nie było nic nieuporządkowanego i nic zapóźnionego. Należy przeto dołożyć nie małego wysiłku, by przy wyborze kandydatów na każde stanowisko kościelne, nie popełniono żadnego błędu. Cały bowiem porządek rodziny Pańskiej i jej stan wywróci się, w wypadku gdy zalety, których żądamy od wiernych, nie będą własnością biskupów”. Konsekwentnie więc Święty Sobór postawił szereg wymagań tym, którzy mają zasiąść w kapitułach katedralnych i na wyższych stanowiskach kościelnych. Wymagania te postulowały:

1. By w wypadku wakansu stolicy biskupiej kapituła katedralna zarządziła modły publiczne i prywatne duchowieństwa i wiernych w intencji wyboru dobrego biskupa.

---

¹ C. Hefele, *Conciliengeschichte*, Aufl. 2, Bd 8. Freiburg i. B. 1887, s. 577 nn. 810-813; L. Pastor, *Geschichte der Päpste*. Aufl. 4, Bd 4. Freiburg i. B. 1906, s. 56.

² *Bullarum, privilegiorum ac diplomatum Romanorum Pontificum amplissima collectio, cura et studio C. Cocquelines*, t. 3, Romae 1743, pars 3, s. 395-401.

2. Wszystkich, którzy z przywileju Stolicy Apostolskiej mają prawo wyboru kandydatów na wyższe stanowiska kościelne, Święty Sobór zachęca ich i upomina, by nade wszystko pamiętali, że nic bardziej nie uczynią dobrego dla pomnożenia chwały Bożej i zbawienia dusz wiernych, jak tylko wtedy, gdy będą się starali prezentować dobrych i odpowiednich kandydatów na pasterzy w diecezji. W przeciwnym wypadku, będąc współnikami cudzych grzechów, obciążą swoje sumienie wielką odpowiedzialnością.

3. Sobór sprecyzował cnoty i zalety, jakimi winni się odznaczać kandydaci na biskupstwa; mieli więc pochodzić z prawowitego małżeństwa, odznaczać się świętobliwością życia, odpowiednim wiekiem, posiadać dobre wykształcenie i inne cnoty, których domagają się przepisy kościelne i Święty Sobór Trydencki.

4. Sobór zarządził, by metropolita przeprowadził na synodzie prowincjalnym odpowiednie badanie kandydatów, a przebieg procesu, by miał formę dokumentu publicznego. Przesłany do Rzymu wraz z wyznaniem wiary kandydata miał stanowić dla papieża rzetelne źródło informacji o nominacie³.

Dalsze przepisy w tej dziedzinie wydał pap. Sykstus V (1581-1590)⁴. W ramach szeroko zakrojonej reformy Kurii rzymskiej bullą *Immensa aeterni Dei* z 22 I 1587 r. powołał do życia Kongregację konsystorialną, której głównym zadaniem było przygotowywanie materiałów na posiedzenie konsystorza papieskiego, obradującego pod przewodnictwem papieża. Ponieważ Kongregacji tej zlecono sprawy tworzenia nowych diecezji oraz nominacje kardynałów i biskupów, dlatego to ona zajmowała się procesami informacyjnymi kandydatów na biskupstwa. Nową organizację prawną tym procesom nadał pap. Grzegorz XIV bullą *Onus Apostolicae servitutis* z 15 V 1591 r., a prowadzenie ich zlecił legatom, względnie nuncjuszom apostolskim⁵.

Nieznaczące zmiany i uzupełnienia w tym zakresie wprowadził pap. Urban VIII w instrukcji *Si processus inquisitionis conficiendus sit* z 1627 r. Określała ona m. in. kto i kiedy winien proces przeprowadzić, ustalała kwalifikacje świadków procesu i załączała kwestionariusz, obejmujący 13 pytań odnoszących się do osoby promowanego. Pap. Benedykt XIV w bulli *Gravissimum apostolicae* z 18 I 1757 r. uzupełnił dotychczasowe przepisy i dał częściowo nowy wzór dla procesów informacyjnych, przeprowadzanych z ramienia Kongregacji Rozkrzewiania Wiary⁶.

³ Concilii Tridentini... canones et decreta, Ed. G. Smets Ed. 5. Bilefeldae 1858, s. 145-146, De reform. X cap. I; L. Pastor, dz. cyt., Bd 7 (1928) s. 277-278.

⁴ Bullarum, t. 4 pars 4, s. 392 - 401.

⁵ Bullarum, t. 5 pars 1, s. 268-271

⁶ Benedicti Papae XIV Bullarum t. 3 (1748-1757), Romae 1761, s. 221-223.

Kwestionariusz badawczy pap. Urbana VIII postulował odpowiedzi na szereg pytań odnośnie personaliów kandydata na biskupstwo, w zakresie pochodzenia i wykształcenia, najbliższej rodziny, wykształcenia średniego i wyższego, zdatności kandydata; „czy obecny kandydat posiada taką wiedzę i umiejętności, jakich wymaga się od biskupa, by mógł innych nauczać”. Przepisy pap. Urbana VIII wymagały szczególnej znajomości teologii fundamentalnej i prawa kanonicznego⁷.

W Rzeczypospolitej obojga narodów obsada kijowskiej stolicy metropolitalnej Kościoła wschodniego była zależna od dworu panującego i możnowładztwa ruskiego. Wprawdzie prawo Kościoła wschodniego mówiło, że metropolitę winni wybierać biskupi, ale już w XV wieku królowie polscy i wielcy książęta litewscy wywierali duży wpływ, często decydujący na wybór metropolitów. Król bowiem zezwalał na zwołanie synodu elekcyjnego, a od 1457 r. faktycznie mianował metropolitów. Po śmierci metropolity Izydora (1437-1458), metropolici kijowscy nie udawali się do Konstantynopola po święcenia biskupie, ale prosili tylko o błogosławieństwo. Od XVI wieku wpływ króla na obsadę metropolii był decydujący. Ta sytuacja prawna odbiła się ujemnie na kwalifikacjach intelektualnych metropolitów. Wśród 15 metropolitów prawosławnych Kijowa w latach 1460-1596, tylko 11 pochodziło z metropolii, żaden nie pochodził z rodziny magnackiej i żaden nie posiadał wyższego przygotowania teologicznego⁸.

Metropolici Sylwester Bielkiewicz (1556-1567) i Onezyfor Dziewoczka (1579-1589) przed wyniesieniem na urząd metropolity kijowskiego byli ludźmi świeckimi, nie mieli żadnego przygotowania teologicznego, a metropolita Dziewoczka wbrew przepisom wschodniego prawa kościelnego był dwukrotnie żonaty. Został przeto złożony z urzędu przez patr. Jeremiasza II Wielkiego (1589). Ten stan kryzysowy utrzymał się do unii brzeskiej. Wprawdzie synod metropolity Michała Rahozy z 1590 r. przedsięwziął pewne kroki w celu zreformowania procesu wybierania biskupstw wschodnich, ale bezskutecznie⁹.

Prowincjalny synod brzeski z 1596 r., na którym przyjęto i proklamowano unię kościelną, przywrócił zwyczaj wyboru metropolity na synodzie i prezentowania przez synod kandydatów królowi, ale postanowienia te nie

⁷ Zob. przyp. 3.

⁸ T. Śliwa, Kościół wschodni w Monarchii Jagiellonów. W: Historia Kościoła w Polsce. Red. B. Kumor, Z. Obertyński, T. I/2, Poznań 1974, s. 90; L. Bieńkowski, Organizacja Kościoła wschodniego w Polsce, W: Kościół w Polsce, T. 2, Kraków 1969, s. 790 n.

⁹ Documenta unionis Brestensis eiusque auctorum (1590-1600), Ed. A. G. Welykyj, Romae 1972, nr 1, s. 5-7, nr 2, s. 7-8.

zostały zrealizowane, a król faktycznie nadal mianował metropolitów, podobnie zresztą jak to było z episkopatem łańciskim¹⁰. Po unii brzeskiej papież Klemens VIII prekonizację metropolitów zawarował Stolicy Apostolskiej¹¹.

W okresie od unii brzeskiej w 1596 r. do ostatniego rozbioru Polski w 1795 r. na stolicy metropolitalnej kijowskiej z rezydencją w Wilnie i od XVIII w. w Radomyślu na Ukrainie, zasiadało 16 metropolitów. Przyjrzyjmy się bliżej ich pochodzeniu społecznemu i studiom teologicznym. Po śmierci metropolity Michała Rahozy król Zygmunt III Waza mianował jego następcę w dniu 12 X 1599 r. w osobie biskupa włodzimierskiego, Adama Hipacego Pocieja; na stanowisko to prekonizował go papież Klemens VIII bullą *Divina disponente clementia* z 15 XI 1600 r.¹² Kto to był? Z urodzenia był Podlasiakiem, urodził się 12 IV 1541 r. w Różance k/Możejok w powiecie kamienieckim w województwie brzesko-litewskim w rodzinie szlacheckiej. Był synem Leona Tyszkiewicza, dworzanina królowej Bony h. Waga i Hanny, córki Andrzeja Łuski, wojskiego brzeskiego. W czasie pobytu na dworze księcia Radziwiłła Mikołaja Czarnego przyjął kalwinizm, ukończył tu szkołę kalwińską; kalwinizmu się wyrzekł w 1573/74 r. pod wpływem żony. Mając dobre wykształcenie został 2 XII 1588 r. kasztelanem brzeskim i senatorem. Znał dobrze język polski, ruski i łańciski. Systematycznych studiów teologicznych nie posiadał, ale teologię dobrze znał, czemu dał wyraz w swoich dziełach i listach. Do dzieł należą: „Kazania i homilie Męża Bożego Hipacyusza Pocieja” (1714), „Kazania i homilie od Niedzieli Przedzapustnej do Niedzieli i Poniedziałku Zesłania Ducha Świętego” (1788), „Poselstwo do Papieża rzymskiego Sykstusa IV od Duchowieństwa i od książąt i Panów Ruskich w roku 1476” (1605), „O przywilejach nadanych od najjaśniejszych królów i przedniejszych niektórych dowodach, które świętą Unię wielce zalecają i potwierdzają” (1608), „Unia albo wykład przedniejszych artykułów ku zodnoczeniu Greków z Kostolom rzymskim należaścych” (1595), przekład na język ruski dzieła ks. P. Skargi: „Opisanie i obrona soboru ruskiego Beretejskiego” (1597), „De unione ecclesiarum (Rps - 1589), „Recta descriptio synodi Brestensis” (Rps zaginiony). Prawdopodobnie jest autorem: „Relacia i uważenie postępów niektórych około Cerkwi ruskich” (1609), „Rozmowa Brześcianina z Bratczykiem”

¹⁰ Tamże, nr 231, s. 359-362.

¹¹ Tamże, nr 193, s. 291-294.

¹² Documenta Pontificum Romanorum Historiam Ucraine illustrantia (1075-1953), Ed. A.G. Welkyj, Romae 1952, I nr 185, s. 295-198.

(1603) i „Obrona wiary” (1768)¹³. Do tej twórczości teologicznej należy dodać ok. 40 listów, skierowanych do różnych instytucji i osób kościelnych¹⁴, a także „Harmonia, albo Concordia wiary, sakramentów i ceremonii Cerkwi świętej Orientalnej z Kościołem rzymskim” (1607). Był to pierwszy metropolita kijowski, który wznowił dawne tradycje Rusi kijowskiej i pozostawił po sobie dzieła teologiczne. Zmarł 18 lipca 1613 r.¹⁵

Dnia 18 listopada 1611 r. król Zygmunt III Waza w odpowiedzi na prośbę metropolity Pocięja zamianował ks. Józefa Welamina Rutskiego jego koadiutorem z prawem następstwa; na urząd ten prekonizował ks. Rutskiego papież Paweł V bullą *Divina disponente clementia* z 5 IV 1614 r.¹⁶ Urodził się w 1574 r. w rodzinie kalwińskiej, jako syn Józefa Welamina h. Wąż i Bogumiły z Korsaków w Rucie koło Nowogródka na Białorusi. Studia posiadał bardzo gruntowne. Po ukończeniu szkół kalwińskich w Nieświeżu i Wilnie, kontynuował studia w kolegium jezuickim w Pradze (przed 1592), gdzie w 1592 r. złożył katolickie wyznanie wiary i przeszedł na obrządek łaciński. Dalsze studia odbywał u jezuitów w Grazu i Würzburgu, a od 1596 w Kolegium Greckim św. Atanazego w Rzymie, gdzie na wyraźne życzenie papieża Klemensa VIII przeszedł na obrządek grecko-katolicki (1603). Znał język polski, ruski, łaciński, niemiecki i włoski. Pozostawił po sobie drukowaną spuściznę teologiczną: „Discursus Rutheni cuiusdam de corrigendo regimine in ritu Graeco conscriptus” (1605), „Obrona weryfikacyjnej od obrazy Majestatu Króla - honor i reputacja ludzi zacnych duchownych i świeckich (1621), „Sowita wina, to jest odpis na Script Majestat Króla, honor i reputacją ludzi zacnych duchownych i świeckich obrażający nazwany” (1621 autor niepewny), „Vita et mors archiepiscopi Polocensis Rutheni” (1625), „Synodus Ruthenorum provincialis” (1626), „Theses, to jest pewne przełożenie z nauki o sakramentach cerkiewnych” (1608), „Indeks verae religionis sive theologia controversistica” (1608), „Wezwanie do jedności katolickiej narodu ruskiego religii greckiej z Kościołem rzymskim” (1629), „Testamentum sive protestatio servi Dei Josephi Velamini Rutski” (1637), oraz przeszło 360 listów o charakterze teologicznym i kościelnym¹⁷.

¹³ E. Ozorowski, Pocięj Hipacy Adam, Słow. Pol. Teol. Katol., T. 3, Warszawa 1982, s. 385-387; Estr., t. 24, s. 380-382.

¹⁴ Jak wyżej.

¹⁵ J. Dziegielewski, Pocięj Hipacy, Pol. Słow. Biogr, T. 27 (1983), s. 28-34.

¹⁶ Documenta Pontificum, I nr 241, s. 350-352.

¹⁷ E. Ozorowski, Rutski Józef Welamin. Słow. Pol. Teol. Kat., T. 3, Red. E. H. Wyczawski., Warszawa 1982, s. 528-529; Estr., t. 26, s. 501-502.

Zmarł w opinii świętości 5 II 1637 r. Należy do najwybitniejszych metropolitów kijowskich obrządku grecko-katolickiego¹⁸.

Dnia 8 VII 1628 r. król Zygmunt III Waza na prośbę metropolity Rutskiego mianował jego koadiutorem z prawem następstwa ks. Rafała Korsaka h. Korsak. Prekonizację papieską na to stanowisko otrzymał z rąk papieża Urbana VIII mocą bulli *Romanus Pontifex* z 9 III 1631 roku¹⁹. Rządy w metropolii przejął po śmierci metropolity Rutskiego. Urodził się około 1600 r. koło Nowogródka na Białorusi w szlacheckiej rodzinie kalwińskiej Szymona Korsaka i Katarzyny Kisielówny, chorążych połockich. W dziewiątym roku życia przeszedł na katolicyzm. Początkowe nauki pobierał w Akademii Zamojskiej, później w kolegium jezuickim w Nieświeżu i w Akademii Wileńskiej. W 1618 r. metropolita Rutki skierował go na dalsze studia filozoficzne do kolegium jezuickiego w Braniewie, a od 1619 r. w Pradze. W grudniu 1621 r. był w Kolegium Greckim św. Atanazego w Rzymie, gdzie studiował tezy do doktoratu, chociaż promocji doktorskiej nie otrzymał „z pokory, jako , że mnichom bazylikańskim nie przystało ubiegać się o doktorat”. Wyświęcony 25 listopada 1624 r. na kapłana, powrócił na początku 1625 r. do Polski. Przebywając około 1635 r. w Rzymie przełożył na język łaciński niektóre dzieła arcybiskupa Melecjusza Smotryckiego, a w czasie drugiego pobytu w Rzymie napisał „Vita Josephi Welamini Rutski” (1639). Znał języki: polski, ruski, łaciński, starosłowiański, włoski i niemiecki. W czasie procesu informacyjnego w 1628 r. dominikanin Marcjan Nieświemski stwierdził, że „choć nie miał stopnia doktora, to był znany jako dobry filozof i teolog..., i jako świetny kaznodzieja”. Zmarł w Rzymie prawdopodobnie 28 sierpnia 1640 r. Był autorem „Spes ultima Russiae” (1637)²⁰.

¹⁸ Epistolae Josephi Welamini Rutskij, metropolitae Kioviensis (1613-1637), Ed. Th. T. Hałunszczynskij, A.G. Welykyj, Romae 1956, s. IX-XXXI, nr 1, s. 5-8, nr 2, s. 8-9, nr 3, s. 9-18; D Błażejowskyj, Byzantine Kyiovan Rite Students, Romae 1964, s. 354; M. Szegda, Rutki Józef Welamin, Pol. Słow. Biogr, T. 33 (1992/93), s. 256-260; M. Szegda, Działalność prawno organizacyjna metropolity Józefa II Welamina Rutskiego (1613-1637), Warszawa 1967.

¹⁹ Documenta Pontificum, I nr 410, s. 478-481.

²⁰ Epistolae Metropolitanorum Kioviensium Catholicorum Raphaelis Korsak, Antoni Sielawa, Gabrielis Kolenda (1637-1674), Ed. A.G. Welykyj, Romae 1956, s. 5-8, nr 1-6, s. 4-18; D. Błażejowskyj, dz. cyt., s. 337; I. Nazarko, Kijwsi i galicki metropolity, Rim 1962, s. 38-43; L. Bienkowski, T. Wasilewski, Korsak Mikołaj Rafał. Pl. Słow. Biogr. T. 14 (1968/69), s. 111-112; E. Ozorowski, Korsak Rafał Mikołaj. Słow. Pol. Teol. Katol., T. 2. Red. E. H. Wyczawski, Warszawa 1982, s. 258-260; Estr. t. 20, s. 378-379.

Metropolita Antoni Anastazy Sielawa h. Sielawa urodził się w 1583 r. w archidiecezji połockiej na Białorusi w rodzinie szlacheckiej. Początkowe studia i formację zakonną wraz z św. Jozafatem Kuncewiczem odbył w monasterze Trójcy Świętej w Wilnie; tu też ukończył studia filozoficzne w Papieskim Kolegium, a w 1615 r. wyjechał na studia teologiczne do Rzymu. Tu jako student Kolegium Greckiego św. Atanazego studiował teologię (1616-1619). Dobrze wykształcony w zakresie filozofii i teologii był autorem „Antelenchus, to jest odpis na skrypt” (1622), „Żywota błogosławionego Jozafata Kuncewicza” (1625), oraz „Memoriału do Kongregacji Rozkrzewiania Wiary” (1632), a także 34 listów o charakterze teologiczno-prawnym, skierowanych do osób i instytucji kościelnych²¹. Znał języki: polski, ruski, starosłowiański, łaciński i włoski. Na prośbę metropolity R. Korsaka król Władysław IV mianował go metropolitą kijowskim. Pap. Urban VIII bullą *Divina disponente clementia* z 18 III 1641 r. prekonizował go na to stanowisko. Zmarł w 1655 r.²²

Metropolita Gabriel Kolenda h. Bełty (1655-1674) urodził się w powiecie wileńskim w 1606 r. w rodzinie szlacheckiej Jana Kolendy i Maryny. Retorykę studiował w Papieskim Kolegium w Wilnie. Po święceniach kapłańskich (1633) metropolita Rucki wysłał go na dalsze studia do jezuickiego kolegium w Wiedniu w zakresie filozofii i teologii. Od 1631 studiował w Kolegium Greckim św. Atanazego w Rzymie, gdzie zapisał się na 3 rok teologii. W listopadzie 1639 r. powrócił do Polski. Od 1655 r. zarządzał w najtrudniejszych czasach metropolią kijowską. Dopiero 22 IV 1655 r. pap. Aleksander VII bullą *Divina disponente clementia* prekonizował go na metropolitę kijowskiego, a bullą *Cum Nos nuper* z 25 V 1655 r. sanował wszystkie jego akty i zarządzenia, wydane w czasie wakansu stolicy metropolitarnej²³. Obok 85 listów o charakterze teologiczno-prawno-historycznym pozostawił po sobie niezwykle cenne źródło do dziejów Kościoła gr.kat. w formie „Obszernej relacji pięcioletniej o stanie metropolii kijowskiej i arcybiskupstwa połockiego i zakonu bazylianów w Rzeczypospolitej obojga Narodów” (druk 1956, ss. 27). Zmarł 18 II 1674 r.²⁴

²¹ E. Ozorowski, Sielawa Anastazy Antoni, Słow. Pol. Teol. Katol., T. 4. Red. E. H. Wyczewski, Warszawa 1983, s. 64-65; Estr., t. 19, s. 397-99, 419.

²² Epistolae Metropolitaram, t. 2, nr I-IV, s. 175-180; Documenta Pontificum I nr 458, s. 519-521; D. Błażejowskyj, dz. cyt., s. 45-49.

²³ Documenta Pontificum I nr 528, s. 578-580; nr 529, s. 581-586.

²⁴ D. Błażejowskyj, dz. cyt., s. 356; Epistolae Metropolitaram t. 2, s. 311-312, nr I-VIII, s. 213-215; I. Nazarko, dz. cyt., s. 51-57; M. Rechowicz, Kolenda Gabriel, Pol. Słow. Biogr., T. 13 (1967/68), s. 310-311; Estr., t. 19, s. 419, 397-398.

Metropolita Cyprian Żochowski h. Brodzic urodził się w Połocku na Białorusi w 1635 r. w rodzinie szlacheckiej jako syn Aleksandra i Anny Mogilnickiej. Kształcił się w Bytenu, a następnie w Rzymie w Kolegium Greckim św. Atanazego, gdzie studiował w latach 1658-1664 filozofię i teologię. Jako pierwszy z przyszłych metropolitów otrzymał promocję na doktora filozofii i teologii (1663). Dnia 1 VI 1671 r. pap. Klemens X mocą bulli *Romanus Pontifex* na prośbę króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego prekonizował go na koadiutora z prawem następstwa metropolity Gabriela Kolendy²⁵. Po jego śmierci metropolita Żochowski przejął rządy w metropolii kijowskiej. Był autorem stosunkowo licznych dzieł teologicznych: „Relacyja czternastoletniego wygnania z katedry połockiej B. Męczennika Josaphata” (1667), „Colloquium lubelskie między zgodną i niezgodną bracią Narodu ruskiego wigore Konstytucyjey Warszawskiej, na dzień 24 stycznia anno 1680 ułożone” (1680), „Dobry pasterz dla owieczek swoich, albo sposób godnej administracji siedmiu sakramentów w Kościele Bożym” (1780), „Kasztel krwi książęcej... Stanisława Białożora..., Anny Kolendzianki..., Halszki Białożorówny Montygajkowej stawiony” (1668), „Dobry pasterz w żywocie i śmierci, to jest B. Jozaphata Kuncewicza... kazaniem... wsławiony” (1669), „Legacja niebieska do rzeczypospolitej ziemskiej z prokurą u niej między Bogiem a ludźmi w dzień Zwiastowania Panny Maryjej” (1670), „Panna Królewicz Kazimierz święty z lilią i krucyfiksem w ręce” (1671), „Pasowany od Chrystusa na ziemi..., a w niebie tiarą chwały ukoronowany... Borgiasz Franciszek” (1672), „Świętołdycz albo starożytnej domu... Kisielów herbowany klejnot” (1683), „Applauz szczeróżyczliwy do stolice i katedry swej primatialnej wjeżdżającemu... Konstantemu Kazimierzowi Brzostowskiemu... biskupowi wileńskiemu” (1688), „Mszał dla unitów” (1690), „Narodziny Zbawiciel pod święta Wschodniej Cerkwi” (1693), oraz 108 listów do instytucji i osób kościelnych. Zmarł 26 X 1693 r.²⁶

Metropolita Leon Szlubic Załęski h. Podkowa urodził się w 1648 r. w Lubiczu w diecezji łuckiej na Wołyniu w rodzinie szlacheckiej Leona Franciszka Załęskiego i Anny Glińskiej. Studia rozpoczął w kolegium papieskim w Ołomuńcu na Morawach, następnie w Wilnie, gdzie studiował filozofię w Kolegium Papieskim (1672/73), a teologię w Rzymie w Kole-

²⁵ Documenta Pontificum I nr 567-s. 616-620; R. Ritzler, P. Sefrin, Hierarchia catholica medii et recentioris aevi. Vol. 5 Patavii 1952 s. 252; E. Ozorowski, Żochowski Cyprian. Słow. Pol. Teol. Katol., T. 4, Warszawa 1983 s. 553-555.

²⁶ Epistolae Metropolitanarum, vol. 3 s. 5-8, nr I-II s. 9-10; D. Błażejovskij, dz. cyt., s. 366; I. Nazarko, dz. cyt., s. 59-67.

gium Greckim (1673/76). Stopni akademickich nie posiadał; znał dobrze języki: polski, ruski, starosłowiański, łaciński i włoski. Dnia 19 IX 1695 r. pap. Innocenty XII bullą *Romanus Pontifex* prekonizował go na metropolitę kijowskiego²⁷. Pozostawił po sobie 32 listy do osób i instytucji kościelnych. Zmarł 26 VII 1708 r.²⁸

Nowy metropolita kijowski Gabriel Winnicki h. Sas prekonizowany na to stanowisko mocą bulli *Romanus Pontifex* z dnia 7 V 1710 r.²⁹, urodził się w rodzinie szlacheckiej w Ziemi Przemyskiej. Nic nie wiemy o jego studiach. Po sobie pozostawił tylko 42 listy do osób i instytucji kościelnych. Zmarł 22 IX 1713 r.³⁰

Metropolita Łukasz Leon Kiszka h. Dąbrowa prekonizowany na metropolitę kijowskiego przez pap. Klemensa XI bullą *Romanus Pontifex* z 18 IX 1714 r.³¹, urodził się w 1663 r. w Kowlu na Wołyniu w rodzinie szlacheckiej Jerzego i Krystyny Kiszków. Studiował w Bytenu (1683/7) i w Kolegium Urbanianum w Rzymie (1687/91). Studia ukończył stopniem doktora teologii. Jego dziełem był synod zamojski (1720) dla całego Kościoła gr. kat. w Polsce i na Litwie. Jako wykładowca retoryki i filozofii w szkole bazylikańskiej we Włodzimierzu Wołyńskim był autorem dzieł z zakresu teologii i historii Kościoła. Oto one: „Mów różnych przypadków z pełni doktorów teologii moralnej zjawiony, to jest kazusy ruskiemu duchowieństwu... podane” (1693), przekład: „Kazania i homilie... Hipacjusza Pocieja” (1704), „Kazania i homilie od niedzieli przedzapustnej do niedzieli i poniedziałku Zesłania Ducha Świętego” (1788), „Żywot Hipacjusza Pocieja metropolity Rusi” (1714), „Diarium excidii monasterii Polocensis Basilianorum” (1888), „Žitjepisy Vasilian” (1924 i nn.), „Annales Nestoris eiusque continuatorum” (rkps), „Morze łask ... to jest cudy Najśw. Panny Boruńskiej” (1712), „Instructio pro parochis et catechismus pro populo” (1722), „Synodus provincialis Ruthenorum habita in civitate Zamościae 1720” (1720), „Capitulorum volumen” (1900), „Programma synodi provincialis Zamo-

²⁷ Epistolae Metropolitanarum, t. 3, s. 177-178, nr I-III, s. 189-190; Documenta Pontificum I nr 620, s. 666-668; Hier. cath. vol. 4, s. 233.

²⁸ D. Błażejovskij, dz. cyt., s. 118; I. Nazarko, dz. cyt., s. 69-72.

²⁹ Documenta Pontificum II nr 629, s. 12-14; Hier. cath. vol. 4, s. 233.

³⁰ Epistolae Metropolitanarum, vol. 3, s. 221-223; I Nazarko, dz. cyt., s. 74-77.

³¹ Documenta Pontificum II nr 31-32; Hier. Cath. vol. 4 s. 233.

scianae” (1959), 119 listów do osób i instytucji kościelnych. Pozostawił po sobie nadto 9 tomów „Dzienników”, które zaginęły. Zmarł 19 IX 1728 r.³²

Dnia 21 I 1729 r. pap. Benedykt XIII na mocy brewe *Quae ad ecclesiarum* zamianował biskupa lwowskiego gr. kat. Atanazego Szeptyckiego h. Podkowa administratorem in spiritualibus et temporalibus metropolii kijowskiej „donec novus metropolita fuerit electus”. Ten sam papież bullą *Romani pontificis* z 17 VIII 1729 r. prekonizował go na ten urząd zgodnie z prośbą króla polskiego Augusta II Sasa (5 II 1729)³³. Ten syn Aleksandra Szeptyckiego i Antoniny Barbary Wyszpolskiej urodził się w 1686 r. we wsi Woszczyńce w województwie ruskim. Studia filozoficzne i teologiczne odbył w Papieskim Kolegium Teatynów we Lwowie (przed 1710). Był jednym z nielicznych wyjątków, który nie studiował poza granicami kraju. Nie pozostawił za sobą żadnych dzieł teologicznych z wyjątkiem kilkunastu listów do osób i instytucji kościelnych. Zmarł 30 XI 1746 r.³⁴

Jego następcą został Florian Hrebnicki h. Sas, mianowany przez króla Augusta III Sasa (5 I 1748) i prekonizowany na to stanowisko przez pap. Benedykta XIV bullą *Romani pontificis* z 16 XII 1748 r.³⁵ Urodził się w 1683 r. na Białorusi w województwie witebskim w polskiej rodzinie szlacheckiej Michała skarbnika witebskiego i Anny Kossowacowej. Był rzymsko - katolikiem. Obrządek zmienił przy wstąpieniu do bazylianów (1699). Początkowe studia odbył w Akademii Wileńskiej (od 1705), gdzie 7 II 1707 r. otrzymał magisterium. Po studiach teologicznych na tejże Akademii 6 VII 1710 r. otrzymał promocję doktorską z teologii. W następnych latach był profesorem filozofii w Żyrowicach i w Połocku. 5 I 1748 r. król August III Sas mianował go metropolitą kijowskim, co potwierdził pap. Benedykt XIV (16 XII 1748)³⁶.

Był autorem „Informacji historycznej i prawnej w sprawie Collegium Societatis Jesu Połockiego” (1748), co tegoż roku wydał również po łacinie, oraz „Krótkiego objaśnienia interessu Collegii Societatis Jesu Połockiego” (1748). Zmarł 18 VII 1762 r.³⁷

³² E. Ozorowski, Kiszka Leon Łukasz, Słow. Pol. Teol. Kat., t. 2, Warszawa 1982, s. 278-279; D. Błażejovskij, dz. cyt., s. 340; Epistolae Metropolitaram, vol. 4 s. 5-7, 9; A. Codello, Kiszka Łukasz Leon, Pol. Słow. Biogr., T. 12, (1966/67), s. 511-512; I. Nazarko, dz. cyt., s. 79-87.

³³ Documenta Pontificum II nr 671, s. 59, nr 672, s. 60-61; Hier. cath vol. 4, s. 233.

³⁴ Epistolae Metropolitaram, vol. 4, s. 155-170; I. Nazarko, dz. cyt., s. 89-95.

³⁵ Documenta Pontificum II nr 716, s. 112-114; Hier. cath vol. 5, (1958), s. 249.

³⁶ Documenta Pontificum II nr 716, s. 112-114; Hier. cath vol. 5, (1958), s. 249.

³⁷ Documenta Pontificum II nr 716, s. 112-114; Hier. cath vol. 5, (1958), s. 249.

Metropolita Felicjan Wołodkowicz h. Radwan urodził się 6 VI 1697 r. w rodzinnych dobrach na Litwie we wsi Nowosiłki w powiecie wileńskim w rodzinie szlacheckiej Dominika i Teresy Radziwiłł. Studiował w Kolegium Papieskim w Braniewie (6 IX 1722 - 25 X 1724). Za zgodą króla Augusta III Sasa pap. Benedykt XIV w dniu 12 I 1756 r. prekonizował go na koadiutora z prawem następstwa metropolity Hrebnickiego. Dnia 22 XI 1758 r. pap. Klemens XIII prekonizował go na metropolitę kijowskiego. W działalności teologicznej metropolita Wołodkowicz wydał drukiem 7 listów pasterskich, 6 dalszych odezwo i zleceń i dzieło o charakterze historyczno-prawnym „Status causae”, a nadto 191 listów do osób i instytucji kościelnych. Zmarł 1 II 1778 r.³⁸

Jego następca Ludwik Leon Szeptycki h. Podkowa urodził się w Szeptycach 25 VIII 1717 r. z ojca Filipa łowczego przemyskiego i Elżbiety Chronowskiej. Kształcił się w Kolegium Papieskim Teatynów we Lwowie; dalsze studia teologiczne odbył w Rzymie i na Uniwersytecie „Sapienza” otrzymał doktorat obojga praw. Tu też ukończył Papieską Akademię Dyplomatyczną. Znał języki: polski, ruski, starosłowiański, łaciński i włoski. Mając dobre przygotowanie naukowe napisał: „Dieje eparchii Lwowskiej, Halickiej i Kamieńca Podolskiego” (1860), „Bohosłowa ... pouczenie o swiatych tajmach” (1768) i „Odpowiedź ze strony Jaśnie Wielmożnego Leona Szeptyckiego” (br.w.). Wydał nadto drukiem 7 listów i 2 zalecenia pasterskie. Ostatnio wydano tom jego listów do osób i instytucji kościelnych³⁹. Za zgodą króla Augusta III Sasa pap. Klemens XIII bullą *Romanus Pontifex* z 20 XII 1762 r. mianował go koadiutorem z prawem następstwa metropolity Wołodkowicza, a 9 V 1778 r. pap. Pius VI listem apostołskim „*Etsi molestissimus*” potwierdził go na tym urzędzie. Zmarł 1 II 1779 r.⁴⁰

Następcą jego został Jazon Smogorzewski h. Junosza. Urodził się w 1714 r. w powiecie wołkowyskim na Białorusi w rodzinie szlacheckiej Karola i Rozalii Tyszkiewicz. Studiował w Rzymie w Kolegium Greckim w latach 1734-1740. Nie posiadał jednakże stopnia doktorskiego. Większej działalności pisarskiej nie rozwinął. Wydał drukiem 3 listy pasterskie, 241 innych listów, rozprawę „Przedłożenie sprawy” na temat sporów z jezuitami połockimi. Wybrany 26 II 1780 r. metropolitą, nominację królewską

³⁸ Jw.

³⁹ Epistolae Metropolitanarum, vol. 4, s. 231-232, nr I-III, s. 233-245; D. Błażejovskij, dz. cyt., s. 331; I Nazarko, dz. cyt., s. 97-100; Estr., t. 18, s. 302.

⁴⁰ Hier. cath vol. 5, s. 249; Epistolae Metropolitanarum, vol. 5/1, s. XI-XV, nr 1-5, s. 17-37; Estr., t. 22(1939), s. 288-289; D. Błażejovskij, dz. cyt., s. 364; I Nazarko, dz. cyt., s. 102-106.

otrzymał 30 X 1780 r.; prekonizował go na to stanowisko pap. Pius VI mocą bulli *Romani Pontificis* z 23 VI 1781 r. Zmarł przed 27 IX 1786 r.⁴¹.

Dnia 8 X 1781r. król polski Stanisław August Poniatowski zamianował biskupa pińsko-turowskiego Gedeona Horbackiego koadiutorem z prawem następstwa metropolity Smogorzewskiego, a pap. Pius VI bullą *Romanus Pontifex* z 10 X 1781r. dokonał jego prekonizacji, ale koadiutor zmarł 10 VII 1784 r. jeszcze za życia koadiuta⁴². W takich okolicznościach koadiutorem z prawem następstwa metropolity Smogorzewskiego został Tadeusz Teodozy Rostocki, biskup chełmski. Nominację królewską otrzymał 2 VIII 1784 r., a prekonizację pap. Piusa VI dnia 11 IV 1785 r. mocą bulli *Romanus Pontifex*⁴³. Urodził się w 1727 r. w polskiej rodzinie szlacheckiej jako syn Kazimierza sędziego grodzkiego słonimskiego h. Łabędź i Anny Jasminówny. Obrządek zmienił po wstąpieniu do bazylianów (1749). Po ukończeniu szkół zakonnych kształcił się w Rzymie w Kolegium Greckim. Po 5 letnich studiach filozoficznych i teologicznych otrzymał święcenia kapłańskie i 16 IV 1754 r. powrócił do Polski. Był profesorem teologii w szkole zakonnej w Chełmie, a od 1772 r. rektorem kolegium bazylianowskiego we Włodzimierzu Wołyńskim. Znał języki polski, ruski, starosłowiański, łacinę i włoski. Dnia 9 IX 1790 r. jako pierwszy z metropolitów zasiadł w senacie polskim. Wydał drukiem 3 listy pasterskie i 60 dalszych listów oraz obszerniejsze opracowanie na temat problemów organizacyjnych i dyscyplinarnych Kościoła gr. kat. w metropolii kijowskiej (1789-1790 - druk 1980). Usunięty przemocą z metropolii przez ces. Katarzynę II i deportowany do Petersburga (1795), zmarł w Petersburgu 25 I 1805 r.⁴⁴

⁴¹ Estr. t. 19 (1934), s. 274-275; A.P., Szeptycki Ludwik Leon, Encyklop. Kośc. Nowodworskiego, t. 27 (1904), s. 515-517.

⁴² Hier. cath vol. 5, s. 249; Documenta Pontificum II nr 756, s. 179-181, nr 830, s. 257; I. Nazarko, dz. cyt., s. 108-109.

⁴³ Estr. t. 17 (1930), s. 317-318; Hier. cath vol. 5, s. 249; Epistolae Metropolitaram, vol. 8, s. XI-XIV, nr 1-3, s. I-XXIV; D. Błażejovskij, dz. cyt., s. 358; Documenta Pontificum II nr 832, s. 259-260; I. Nazarko, dz. cyt., s. 111-115; Ł.J., Smogorzewski Jazon, Encyklop. Kościel. Nowodworskiego, T. 26 (1903), s. 27-29.

⁴⁴ Documenta Pontificum II nr 833, s. 259-260;261-262; Hier. cath vol. 5. s. 249;

Tabela
Metropolici kijowscy w latach 1600-1795

Lp	Imię i nazwisko herb	Pochodzenie data urodz.	Studia	Znajomość języków	Dziela
1.	Adam Hipacy Pocij h. Waga	Podlasie 12 IV 1541	Polska	pol., ruski, starosł., łacina	11 dzieł 36 listów
2.	Józef Welamin Rutski h. Wąż	Białoruś 1574	Nieśwież, Praga, Graz, Würzburg, Rzym	pol., ruski, starosł., łac., włoski	10 dzieł, ok. 365 listów
3.	Rafał Korsak h. Korsak	Białoruś ok. 1600	Nieśwież, Wilno, Braniewo Praga, Rzym	pol., ruski, starosłow., włoski, łac.	1 dzieło, 122 listów
4.	Antoni Atanazy Sielawa h. Sielawa	Białoruś 1583	Wilno, Rzym	pol., ruski, łac., starosł., włoski	3 dzieła, 34 listy
5.	Gabriel Kolenda h. Bełty	Litwa 1606	Wilno, Wiedeń, Rzym	pol., ruski, łac., starosł., włoski	1 dzieło, 85 listów
6.	Cyprian Żochowski h. Brodzic	Białoruś 1635	Byteń, Rzym, dr fil. i teol.	pol., ruski, łac., starosł., włoski,	12 dzieł, 104 listy
7.	Leon Słubicz Załęski h. Podkowa	Wołyń 1648	Wilno, Rzym	pol., ruski, łac., starosł., włoski	32 listy
8.	Gabriel Jerzy Winnicki h. Sas	Ziemia Przemyska	?	?	42 listy
9.	Łukasz Leon Kiszka	Wołyń 1663	Byteń, Rzym, dr teol.	pol., ruski, łac., starosł., włoski	12 dzieł, 109 listów
10.	Atanazy Szeptycki h. Podkowa	wojew. ruskie	Lwów	pol., ruski, łac., starosł.	kilkanaście listów

11.	Florian Hreb- nicki h. Sas	Białoruś 1683	Wilno mgr teol.	pol., ruski, łac., staroś.	3 dzieła, kilkanaście listów
12.	Felicjan Filip Wołodkowicz h. Radwan	Litwa 6 VIII 1697	Braniewo	pol., ruski, łac., staroś.,	1 dzieło, 191 listów
13.	Leon Szeptycki h. Podkowa	Ziemia Przemyska	Lwów, Rzym, dr obojga praw	pol., ruski, łac., staroś., włoski	3 dzieła, kilkadziesiąt listów
14.	Jazon Smogorzewski h. Junosza	Białoruś 1714	Rzym	pol., ruski, włoski, łac., staroś.	1 dzieło, 244 listy
15.	Tadeusz Teo- dozy Rostocki h. Łabędź	Litwa 1727	Rzym	pol., ruski, włoski, staroś.	2 dzieła, 60 listów

Wszyscy metropolici kijowscy w latach 1600-1795 pochodzili ze szlachty, 2 z nich z rodzin polskich, 10 z Wielkiego Księstwa Litewskiego, a tylko 5 z Korony z ziem ukraińskich, głównie z Wołynia i województwa ruskiego. Byli to ludzie dobrze wykształceni w zakresie filozofii, teologii i prawa cywilnego i kanonicznego. Wprawdzie tylko 4 (26,67%) posiadało stopnie doktorskie lub magisterskie, metropolita Żochowski miał doktorat z filozofii i teologii, to 10 z nich odbyło studia na uczelniach zagranicznych (66,67%), głównie w Rzymie. Toteż znajomość języków obcych u metropolitów była nieprzeciętna; najczęściej znali w słowie i piśmie 5 języków (polski, ruski, starosłowiański, łaciński i włoski). Znajomość w słowie i piśmie języka łacińskiego miała donośne znaczenie jako, że pełnił on wciąż rolę języka międzynarodowego. 12 metropolitów pozostawiło po sobie dzieła teologiczne, prawne, filozoficzne i historyczne. Wszyscy pozostawili stosunkowo dużo listów o charakterze teologiczno - prawno - historycznym, napisanych pięknym językiem łacińskim. Nie bez przesady można powiedzieć, że metropolici kijowscy obrządku gr. kat. z okresu Polski niepodległej, to prawdziwi Europejczycy.

Ks. Bolesław Kumor